

Консультація для педагогів з теми «Як зробити діалог з дошкільниками пізнавальним»

Пізнавальні діалоги з дошкільниками

Перш ніж говорити про особливості організації пізнавальних діалогів з дошкільниками звернемося до відомих ще з давньогрецьких часів сократівських діалогів, як теоретичної платформи забезпечення діалогічності сучасного спілкування з дітьми. Саме Сократ уперше в історії використав діалог як метод філософського пошуку істини та виховання духу і душі своїх співрозмовників.

Заслуга Сократа полягала в тому, що предметом своїх бесід, філософського аналізу він ставив «проблему життя», тобто будь-яке близьке кожному життєво важливе питання — любов, дружба, робота, діти, освіта, а також ключові філософські категорії, як-от: добре та погано, прекрасне та потворне. За визначенням видатного філолога та філософа Олексія Лосева «сократівська філософія» є філософією для життя. А розмірковування на цю тему озброює людину засобами і способами мислення, допомагає їй рухатися до відкриття і сприйняття істини.

Окрім змісту сократівських діалогів важливим для нас є осмислення методів комунікативної взаємодії зі співрозмовниками. Ефективність, могутній розвивальний вплив сократівських діалогів на мислення, мовлення, духовність підтвержені історією. Проте, нажаль, ми не можемо стверджувати, що вони широко впроваджується в практику.

Здебільшого в роботі з дітьми застосовують традиційну методику проведення бесід з дітьми, за якої мисленнєва і мовленнєва діяльність дітей досить жорстко налаштована складеним вихователем планом та спрощена, оскільки спрямовується на відтворення дитиною «мертвого» знання, заученого з подачі дорослого.

За традиційною методикою бесіди дорослий займає позицію «над розмовою», відповідно до якої він лише себе визнає суб'єктом мовлення. Ось чому виникає ситуація «сам запитав - сам відповів».

Зовні традиційна бесіда має всі ознаки діалога, проте по суті категорично відрізняється від нього. Часто педагог перебиває думку дитини, якщо йому здається, що вона неслухна. Ще частіше дозволяє собі критикувати невдалу думку, не чуючи суті сказаного лише через те, що ідея просто невдало сформульована дитиною.

Наслідки таких бесід можна легко спрогнозувати: дитина має набір діалогічних вмій, але цікавим співрозмовником стати не зможе, не зважаючи на те, що таку задачу ставить освітня програма.

Різновиди мовленнєвої комунікації з дітьми

Вихователі часто скаржаться, що дошкільники неохоче вступають у діалог, не вміють висловлювати думку. Дитина вже через хвилину забуває, що ви в неї спитали. Їй не цікаво брати участь у занятті... Як же сформувати у дітей відповідні вміння? Забудьте про шаблонні відповіді дітей! Натомість спонукайте їх до повноцінного діалогу. Дізнайтеся, як за допомогою розмови, бесіди та полілогу навчити дітей висловлювати свої думки. Змініть підходи до організації мовленнєвої взаємодії. Почніть спілкуватися з дітьми двосторонньо і з'явиться діалог. Щоб підтримувати діалогічність і

стимулювати мовлення дітей, організуйте пізнавальні діалоги замість традиційних.

Як зробити діалоги з дошкільниками пізнавальними?

Соціальний досвід дітей дошкільного віку формується на основі отриманих уявлень про навколишній світ. Найповніше джерело інформації для дітей — дорослі. Саме вони зазвичай задовольняють пізнавальний інтерес дошкільників. У дитячому садку вихователі не лише відповідають на численні запитання дітей, а й пропонують їм самостійно відшукати відповідь. Для цього організують розмови, бесіди та полілоги. За спрямованістю та механізмами ці форми мовленнєвої взаємодії принципово відрізняються.

Розгляньмо коротко суть кожної з них.

Розмова

Діалог — обмін репліками між співрозмовниками, які щось обговорюють, коментують, оцінюють, підказують одне одному, надихають тощо. Діти й дорослі діалогізують у форматі розмови або бесіди.

На жаль, часто розмова як форма діалогу дорослого з дітьми реалізує не основну комунікативну функцію, а передусім регулятивну, вказівну. Так розмова набуває ознак вказівки, наказу дорослого, зауваження без обговорень. Наприклад: «Сашко, ти маєш зрозуміти, що...!», «Вітасику, це треба робити так...!» У ліпшому разі вихователь зводить розмову до пояснення чи монологізованого коментаря ситуації.

Зазвичай педагоги використовують розмову як форму мовленнєвого реагування на конкретну ситуацію: Сашко штовхається, Маринка сумує, горобці скубуться за крихту, одяг у шафі складено неохайно, необхідно нагадати про безпеку брудних рук тощо.

Нерідко трапляється й так, що дорослі лише вдають, що слухають, а насправді лише формально підтримують діалог. Діти це відчують і поступово втрачають інтерес до таких розмов. Щоб спілкування було повноцінним, тобто двостороннім, а діти виявляли відкритість і довіру, дорослі мають не просто слухати, а чути й розуміти кожного з них.

Дорослих дратує відчуття, що діти нібито не чують їх, часто не сприймають і не засвоюють того, що вони бажають донести. Але хіба не вони подали такий приклад? Діти понад усе цінують кожен мить щирого й зацікавленого спілкування, у якому дорослі присутні без останку. І хоч така розмова потребує більше часу, результат її буде ефективнішим.

Як організувати пізнавальний діалог?

Перш ніж говорити про особливості організації пізнавального діалогу з дошкільниками, потрібно визначитись з його основними відмінностями. Під час пізнавального діалогу діти не лише закріплюють відоме, а й здобувають нові знання. Такі діалоги стимулюють розвиток пізнавальних процесів і допитливості. Навчають дітей мислити, розмірковувати, доводити власну думку.

Щоб діалог став пізнавальним, обираючи тему, поставте собі просте запитання «Яку життєво важливу інформацію, переконання чи настанову діти засвоять під час заняття»? Спираючись на відповідь, сформулюйте тему. Відтак підготуйтеся до її обговорення – поставте собі ті запитання, навколо яких будуватимете розмову з дітьми.

Під час діалогу ставте запитання, які дадуть дітям змогу «прожити» ключову ідею на власному досвіді. Саме проживання, а не сприйняття інформації в готовому вигляді активізує пізнавальну діяльність дошкільників. І помилка – його обов'язкова складова. Дозволяйте дітям помилятися. Проте не лише приймайте помилки, а й допомагайте їх проаналізувати, усвідомити причини, та знайти спосіб їх виправити. Якщо уникати помилок чи ігнорувати їх, діалог втратить ефект.

Продумайте, як розмістити дітей. Традиційно вихователі використовують шкільну модель: «Діти, погляньте на мене!» це не приносить бажаного результату і вказує на те, що вихователь головний а не рівноправний співрозмовник. Для пізнавального діалогу потрібно розмістити дітей так, щоб вони бачили не лише вихователя, а й інших дітей і сприймали їх як співрозмовників. Не стійте над дітьми, а сядьте поряд з ними.

До участі в пізнавальному діалозі готуйте дітей поступово. Для цього, починаючи з молодшого віку, формулюйте запитання, обирайте лексико-граматичні вправи й організуйте пошукову діяльність дітей відповідно до принципу багатоваріантності. Не зупиняйтеся на одній чи двох відповідях. Спонукайте дітей до пошуку запитаннями - стимулами: «Як сказати по іншому?» не забувайте схвалювати бажання дітей сказати своє слово.

Бесіда

Бесіда — це завчасно підготовлена, цілеспрямована й чітко продумана розмова на певну тему. Щоб вона не пройшла повз вуха дітей, вибудовуйте її як діалог. Бесіда втрачає сенс, якщо говорить переважно педагог, а діти лише вставляють короткі репліки в потрібних місцях. Повноцінна бесіда передбачає, що дорослий сприймає дітей як активних співрозмовників, думка яких має значення.

Бесіда може бути структурним елементом будь-якого заняття. За її допомогою вихователь:

- доповнює спостереження, сприймання тощо;
- пояснює особливості чи послідовність дій;
- готує, налаштовує, мотивує, націлює дітей на різні види діяльності;
- узагальнює, підсумовує результати спільних дій тощо.

Види бесід:

- Підсумкова — «заключний акорд» у тривалій цілеспрямованій та різнобічній освітній роботі. Наприклад, бесіда на основі спостережень за природою наприкінці певного сезону.

- Морально-етична — побудована на основі літературних творів. Наприклад, бесіда на тему «Бажання та мрії» за казкою Валентина Катаєва «Квітка-семицвітка».

- Інформаційно-пізнавальна — охоплює різні сторони життєдіяльності дошкільників. Наприклад, бесіди про професії батьків, космос, воду як дар природи.

У роботі з дітьми старшого дошкільного віку використовуйте бесіду як окрему форму освітньої діяльності. Тобто плануйте її як окреме заняття, у якому обговорення певної теми посідає центральне місце серед інших методів — читання, гри, вправи, спостереження тощо.

Структура такої бесіди містить три частини з чітко окресленими функціями:

- вступна — налаштувати на обговорення теми, актуалізувати знання й необхідний тематичний словник, зацікавити, заінтригувати тощо;
- основна — систематизувати, збагатити, уточнити знання й уявлення дітей з обраної теми за допомогою різних засобів і методів;
- заключна — узагальнити, підбити підсумки, сформулювати оцінні судження щодо участі дітей у розмові, висловлених думок; зберегти створений під час бесіди емоційний настрій, налаштувати на позитив у подальших діях дітей.

Основний елемент бесіди — це запитання. Прості та репродуктивні запитання спонукають дитину відтворювати відоме й очевидне. Евристичні, проблемні, складні запитання заохочують дошкільників розмірковувати, встановлювати причиново-наслідкові зв'язки, логічні ланцюжки. Успіх бесіди залежить від правильно обраних за кількістю та якістю запитань. А вміння формулювати необхідні запитання свідчить про професійну майстерність педагога.

Зовні традиційна бесіда схожа на діалог, проте по суті категорично від нього відрізняється. Дорослий займає позицію «над розмовою», відповідно до якої він визнає суб'єктом мовлення лише себе. І тому намагається наповнити бесіду власним змістом. І чекає від дітей лише запрограмованих відповідей, будь-яку іншу він сприймає як неправильну.

У результаті таких бесід діти опановують лише певні діалогічні вміння, але не стають співрозмовниками.

Полілог

Суть поняття «полілог» стає зрозумілішою у зіставленні з бесідою, адже полілог є одним із її різновидів. Одна з основних цілей бесіди — інформувати, сприяти засвоєнню, розширенню й систематизації знань і уявлень. А полілог спрямований на формування вміння формулювати й висловлювати власну думку, міркувати, доводити, обстоювати свою позицію.

За визначеннями науковців, полілог — це проблемна бесіда, дискусія, диспут, у яких стикаються різні позиції, різні погляди на певне питання. Тож у результаті такого спілкування людина збагачує світосприймання, вчиться пізнавати себе, закони докільця, виносить із них власні смисли, життєво необхідні для саморозвитку.

Використовуючи полілог у роботі з дошкільниками, враховуйте специфіку віку. Малий життєвий досвід, недостатні мовленнєві можливості, своєрідність психічних процесів зумовлюють часові обмеження для проблемної розмови. Тож полілог не може бути самостійним видом заняття.

Ключовим для полілогу є вибір теми. Правильно визначена тема зумовлює загальний смислоутворювальний ефект, підвищує рівень мислення, допомагає усвідомити взаємозв'язок усього з усім. Формулюйте тему для полілогу як запитання, що спонукає зробити свідомий аргументований вибір.

Щоб розпочати полілог, запропонуйте дітям поміркувати: «Відомо, що допомагати добре. А коли допомога — це погано?», «Що сильніше — слово чи рука?», «Чи можуть діти й дорослі обійтися одне без одного?», «Якого розміру „хочу“? Чи всі „хочу“ однакові?», «Чи легко бути маленьким?», «Чи можуть знання зростати або зменшуватися?» тощо.

Дотримуйтеся під час полілогу ключового правила: «Нічого не говори сам, став мудрі запитання дітям». Давайте дітям змогу подумати та не

поспішайте «заповнити паузи». Водночас намагайтеся відчувати продуктивність цих пауз: чи діти просто сидять і чекають, що буде далі, чи вони розмірковують. «Порожні» паузи небезпечні тим, що зникає ритмічність розмови, а відповідно — інтерес дітей до неї. Продуктивні паузи важливі, бо навчають дітей розмірковувати.

Полілог — це зіставлення різних поглядів на одну проблему, тому враховуйте принцип багатоваріантності. Він допомагає дітям звикнути до думки, що існують різні погляди на те саме питання, не обмежуватись одним підходом і шукати кілька способів розв'язання поставленого завдання. Ставте дітям запитання, які не передбачають однозначної відповіді. Так ви одразу зорієнтуєте їх на існування кількох можливих варіантів: «Як швидко зробити светр важким? Назвіть хоча б три способи», «Як вибачитися перед людиною, яка не розуміє вашої мови?» тощо.

Щоб у полілозі взяло участь якомога більше дітей, вирівняйте їхні «стартові позиції». З'ясуйте, чи розуміють дошкільники суть проблемного запитання і як вони її розуміють. Запропонуйте пояснити значення ключового поняття теми полілогу.

Діти виявляють живий інтерес до полілогу, коли відчувають, що дорослому й самому цікаво отримувати відповіді на проблемні запитання. Щоб полілог не перетворився на монолог, підготуйтеся до обговорення, уникайте директивного тону, навчіться слухати дітей та швидко реагувати на висловлювання.

Наостанок зауважимо, що для ефективної мовленнєвої взаємодії з дошкільниками не достатньо добре відомих методів і прийомів. Важливішим є щире бажання дорослого почути дитину як носія власної думки й певної життєвої позиції, зрозуміти її. Як то кажуть: «Щастя — це коли тебе розуміють». Додамо: для початку — коли тебе чують.

Підготувала вихователь - методист

Людмила БОРМАН